

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-87>

УДК 336.24

ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

PRIORITIES OF IMPLEMENTATION THE CUSTOMS SECURITY OF THE STATE DURING WARTIME AND POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Бондаренко Євген Петрович

кандидат економічних наук, старший викладач,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6856-4855>

Угрин Володимир Володимирович

кандидат економічних наук, старший викладач,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3648-7247>

Кекіш Ігор Петрович

викладач,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1798-3130>

Bondarenko Yevhen, Uhryn Volodymyr, Kekish Ihor
West Ukrainian National University

У статті досліджено актуальні аспекти забезпечення митної безпеки держави в умовах ризиків воєнного часу. Обґрунтовано теоретико-методичні засади функціонування митних інституцій у контексті удосконалення зовнішньоекономічної політики та посилення митної безпеки держави. Акцентовано увагу на нормативно-правових заходах щодо врегулювання проблемних ситуацій митного оформлення та контролю в період запровадження воєнного стану в Україні. Ідентифіковано фактори впливу на здійснення ефективної митної політики в Україні в умовах активізації євроінтеграційних процесів. Наголошено на необхідності цифровізації митного простору України задля підвищення дієвості виконання митними органами фіскальної та регулюючої функцій. Висвітлено концептуальні аспекти реформування митної справи з урахуванням сучасних умов протидії ризикам воєнного часу. Зокрема наголошено на необхідності та пріоритетності внесення адекватних змін та корегувань у державній політиці щодо формування сприятливих умов діяльності суб'єктів зовнішньоекономічних відносин. Такий контекст сприятиме стабілізації соціально-економічної сфери в державі у післявоєнний період та слугуватиме базисом у фокусі підвищення рівня митної безпеки в Україні.

Ключові слова: економічна безпека, митна політика, митна безпека, митно-тарифне регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, ризики воєнного часу.

The article examines the current aspects of ensuring the customs security of the state in the conditions of wartime risks. The theoretical and methodological principles of the functioning of customs institutions in the context of improving the foreign economic policy and strengthening the customs security of the state are substantiated. Attention is focused on normative and legal measures regarding the settlement of problematic situations of customs clearance and control during the introduction of martial law in Ukraine. Factors influencing the implementation of an effective customs policy in Ukraine in the conditions of the activation of European integration processes have been identified. The necessity of digitalization of the customs space of Ukraine in order to increase the effectiveness of fiscal and regulatory functions by customs bodies was emphasized. The conceptual aspects of reforming the customs affairs, taking into account the modern conditions of combating wartime risks, are highlighted. In particular, the necessity and priority of making adequate changes and adjustments in the state policy regarding the formation of favorable conditions for the activity of subjects of foreign economic relations were emphasized. Such a context will contribute to the stabilization of the socio-economic sphere in the country in

the post-war period and will serve as a basis for the focus of increasing the level of customs security in Ukraine. Therefore, the authorized authorities and customs institutions in the conditions of dynamic transformations of the structure of foreign trade and customs policy are trying to work harmoniously and take balanced steps, which will have an important role in the context of not only improving the organization of customs procedures, strengthening the customs security of the state, but also the stability of the development of the economy of Ukraine in the period of post-war reconstruction.

Keywords: economic security, customs policy, customs security, customs tariff regulation, foreign economic activity, wartime risks.

Постановка проблеми. У сучасний трансформаційний період та в умовах, коли зовнішні та внутрішні загрози вимагають від України негайного реагування з ціллю підвищення рівня національної безпеки, на перший план виходить проблема забезпечення економічної безпеки, зокрема: промислової, інвестиційної, енергетичної, технологічної, продовольчої, інтелектуальної, фінансової, на рівні всієї економіки країни, її комплексів, галузей, а також економіки окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Одним із актуальних питань в цій царині виступає проблематика митної безпеки у структурі економічної безпеки держави, що набуває першорядного значення, оскільки митна політика визначає одні із ключових напрямів для прийняття основних соціально-економічних рішень в Україні в період воєнного стану. Категорія митної безпеки отримує широке міжнародне визнання, як важлива умова існування та розвитку, а також предмет наукових досліджень, особливо у контексті активізації зовнішньоекономічних та політичних ризиків, інтенсифікації міждержавних торговельних конфліктів.

Констатуємо, що зі зростанням значущості митних інституцій у підтримці стабільного рівня митної та зовнішньоекономічної безпеки у структурі економічної безпеки України, все частіше з'являються нові найважливіші завдання та конкретні потреби, які вимагають ефективних й адекватних рішень в умовах воєнного часу та післявоєнної відбудови економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретичних і методичних тенденцій діяльності митних органів в контексті забезпечення митної безпеки держави зробили такі вчені та фахівці, як Бережнюк І. Г., Брендак А. І., Додало В. О., Докучаєв О. М., Заков В. М., Левко М. М., Несторишен І. В. та багато інших. Зусиллями означених науковців і дослідників (практиків) сформовано наукову базу для проведення наукових досліджень у визначеній сфері в сучасних умовах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Митна політика в сучасних реаліях домінування мультиаспектних ризиків потребує від відповідних інституцій в Україні гармонізації з стандартами Європейського Союзу, особливо в період активізації набуття повноцінного члена України в ЄС. Такий контекст дозволить посилити митну безпеку держави як одну з ключових детермінант економічної безпеки та сформулювати в українському прагматизмі ефективні відносини між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, що продукуватиме низку фіскальних, економічних та соціальних ефектів. Дослідження актуальних тенденцій формування митної безпеки в період воєнного стану набуває пріоритетних значень та потребує наукових пошуків цьому напрямку задля посилення її рівня та стабілізації фіскального потенціалу України у найближчий період.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в дослідженні актуальних детермінант забезпечення митної безпеки держави у період воєнного часу та відновлення економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концептуалізація проблематики забезпечення економічної безпеки держави передбачає визначення системи умов, критеріїв, характеристик, організаційних форм та механізмів захисту національної економіки від різного виду загроз комплексу національних інтересів.

В даний період Україна перебуває у певних складних обставинах, які, на жаль, можна ідентифікувати як безпрецедентні за час незалежності – повномасштабне військове вторгнення російської федерації, що лише ускладнює нестабільність економіки, що була розбалансована ще внаслідок пандемії COVID-19 та карантинних обмежень. Наразі, для України доцільним є посилення євроінтеграційного вектору, проте за умов відмови від зниження протекції національного ринку і товаровиробників важливою є концентрація уваги інституцій державного управління на регулюванні процесами переміщення товарів

через митні кордони, оптимізації дій учасників ЗЕД з ціллю максимального їх захисту.

Констатуємо, що досліджуючи економічну природу митних процедур їх можна визначити як взаємодіючий комплекс наступних складових: митний контроль, митне оформлення, сплата митних платежів та порядок їх виконання (див. рис. 1) [1].

Ключовим кроком, який було здійснено у перші дні повномасштабної війни, стало внесення змін та доповнень у роботу окремих митних підрозділів ДМС України, що розташовані на кордоні з росією та Білорусією. Зокрема, дане рішення було прийнято ДМС України вже 24 лютого 2022 року, базові контексти такого кроку було регламентовано та узагальнено у Розпорядженні Кабінету Міністрів України № 188-р від 26.02.2022 [2]. Даний нормативний акт містить інформацію про офіційне тимчасове закриття ряду пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю (переважно тих, що знаходяться на кордоні з країною-агресором, або у безпосередній близькості від районів, де ведуться активні бойові дії), що свідчить про фактичне припинення митного оформлення товарів із двох вище зазначених країн. Окрім того, Урядом України було прийнято Постанову

№ 426 від 09.04.2022 [3], яка повністю забороняє ввезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів з російської федерації у зв'язку із військовою агресією.

Таким чином, в умовах участі в міжнародних економічних відносинах в умовах напруженості, внаслідок конфлікту через військові дії, в Україні проводяться економічні реформи, що характеризуються новим спрямуванням протекціонізму та відповідною інвестиційною політикою, а також виникає необхідність удосконалення роботи митних інституцій, яка б ефективно вирішувала наступні завдання:

1) забезпечення повного та своєчасного надходження доходів від зовнішньоекономічної діяльності до бюджету держави, підвищення контролю за експортом та імпортом товарів;

2) участь у розробці та реалізації заходів державного регулювання ЗЕД, формуванні митної політики, сприяння розвитку національної економіки поряд з іншими державними органами, забезпечення економічної, науково-технічної, продовольчої, екологічної та фінансової безпеки держави;

3) участь у створенні зовнішньоторговельної політики України із входженням до системи світогосподарських зв'язків;

Рис. 1. Спектр митних процедур відповідно до чинного митного законодавства України

Джерело: складено за даними [1]

4) забезпечення ефективної боротьби з митними правопорушеннями, злочинами у сфері митної безпеки, незаконним переміщенням наркотичних препаратів, шкідливих та небезпечних для населення товарів [1; 4].

Проведений аналіз діяльності митних органів показує, що вирішення зазначених завдань є актуальною проблемою. Останнім часом з'явилася необхідність модернізації функціоналу ДМС України, привести його у відповідність зі зростаючим обсягом і різноманіттям зовнішньоекономічної діяльності, адаптації митних функцій до завдань, які постійно змінюються, і умов внутрішньої і зовнішньої політики України, до уніфікованих норм, правил, стандартів і процедур, прийнятих у міжнародній митній практиці.

Кожна сучасна держава, проводячи політику відкритої економіки, одночасно прагне певною мірою зменшення втручання у свою економічну діяльність. Переважна більшість держав, навіть тих, у яких економіка визнана найбільш відкритою, дотримуються політики жорсткого протекціонізму. Слід зазначити, що перелічені загрози також притаманні умовам сучасної України, які підсилюються внаслідок військових дій та агресії РФ.

Продуктивність митної політики як важливого елемента економічної безпеки держави дуже залежить від економіко-правового консенсусу між державою та іншими учасниками зовнішньоекономічної діяльності, а також від здатності та готовності законодавця конструювати норми митного права за принципом їх максимальної відповідності ідеї балансу.

Водночас така важлива складова державного бюджету, як митні платежі, наражається на серйозні загрози та ризики через те, що деякі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності здійснюють злочинну протиправну діяльність.

До факторів сприяння криміналізації та вчинення злочинів у митній сфері варто віднести наступні:

- відмінність структури внутрішньо українських та світових цін;
- форсовану лібералізацію режиму зовнішньоекономічної діяльності, недостатню ефективність експортного та валютного контролю;
- високий рівень криміналізації економічних відносин як фактор використання зовнішньоекономічних зв'язків для легалізації капіталів, одержаних злочинним шляхом;
- несприятливий інвестиційний клімат;

– протиріччя та прогалини митного законодавства щодо регулювання митних платежів, і навіть регламентації режиму їх сплати [5].

Провівши моніторинг діючої практики впровадження сучасних технологій митного контролю можна дійти висновку, що, незважаючи на позитивні тенденції, є недоліки, пов'язані з тим, що не до кінця автоматизована система митного контролю, яка поки що не дозволяє мінімізувати контакти між учасниками ЗЕД та митними органами; не застосовується суб'єктно-орієнтований підхід до проведення перевірок заходів на основі диференціації учасників зовнішньоекономічної діяльності залежно від ризику недотримання ними митного законодавства; відсутні єдині програмні засоби та бази даних для всіх державних контролюючих органів, які б дозволили мінімізувати обсяг інформації, яку запитують митні органи в учасників ЗЕД, за рахунок організації міжвідомчої взаємодії.

У зв'язку з цим при встановленні основних напрямів митної політики та прийомів її реалізації законодавцю необхідно орієнтуватися на об'єктивний та постійний характер збігу основного інтересу держави та інших суб'єктів ЗЕД як фактор, що оптимізує. Нині основним інтересом суб'єктів ЗЕД є досягнення високих матеріально-фінансових результатів діяльності, що з імпортом-експортом товарів та послуг. Організація здійснення митної політики, її якість та результативність прямо залежать від ступеня збалансованості, збігу економічного інтересу держави та інших суб'єктів, адекватності норм загальнообов'язкової чи забороненої поведінки у сфері митної діяльності можливостям досягнення компромісу між інтересами держави та цілями діяльності господарюючих суб'єктів, які прямо пов'язані з отриманням прибутку [6].

Крім того, за досить короткий термін в Україні відбулося становлення митної служби. Створено та вдосконалюється законодавча база митної справи. Сформовано механізми наповнення доходної частини державного бюджету, регулювання ЗЕД, боротьби з правопорушеннями у сфері митної справи. Формується розгалужена митна інфраструктура. Завершується становлення системи управління митними органами. Сформовано кадровий склад митної служби. Впроваджуються елементи комп'ютеризації та інформаційного забезпечення у практичну діяльність митних органів.

В умовах воєнного стану відбулося певне переформатування митної політики на адек-

ватний лад, зокрема, відповідно до задекларованих новітніх пріоритетів формування митної безпеки, було прийнято низку документів, що внесли зміни і у інші аспекти забезпечення ЗЕД:

По-перше, Урядом України було запропоновано зміни у механізмах організації митних процедур. Зокрема затверджено право вибору суб'єктам господарювання та громадянам, які ввозять товари, в т. ч. транспортні засоби, на митну територію України, один з двох способів їх митного оформлення та митного контролю [7, с. 115]:

– спрощений спосіб, який передбачає, що «митний контроль та митне оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, які ввозяться на митну територію України через пункти пропуску через державний кордон України, відкриті для морського, автомобільного та залізничного сполучення, здійснюється без справляння митних платежів, у тому числі податку на додану вартість, акцизного податку, ввізного мита, шляхом подання декларантом митному органу попередньої митної декларації без проведення митного огляду, без застосування фітосанітарного контролю, заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (крім державного експортного контролю) безпосередньо у пунктах пропуску/контролю через державний та митний кордон України»;

– стандартний спосіб, який передбачає, що «митний контроль і митне оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, здійснюються у повному обсязі відповідно до вимог МКУ, а оподаткування ввезених товарів, у тому числі акцизним податком та ПДВ, здійснюється на загальних підставах, встановлених Податковим кодексом України».

По-друге, Урядом України було запропоновано відстрочення сплати митних платежів за деякими із позицій, які підлягають ввезенню на митну територію України (лікарські засоби, медичні вироби, певні категорії продуктів харчування, товари критичного імпорту тощо) [8, с. 99].

По-третє, Урядом України були внесені значні зміни у процедуру розмитнення ввезених на митну територію України автомобілів. Власне, такий крок було запропоновано в рамках розширення бази для забезпечення потреб Збройних сил України у автотранспортних засобах, а також підтримки бізнесу, що займається зовнішньоекономічною діяльністю. Якщо скасування митних платежів для певних категорій суб'єктів підприємництва

дійсно мав ефект підтримки ЗЕД, то, як відобразила практика впровадження змін у частині розмитнення авто [9], більшість цивільних громадян використали дану можливість задля придбання транспортних засобів для особистих потреб.

Також констатуємо, що уповноважені органи влади та митні інституції в умовах динамічних трансформацій структури ЗЕД і митної політики, намагаються працювати злагоджено та приймати виважені кроки, що матимуть важливу роль в контексті не лише вдосконалення організації митних процедур, зміцнення митної безпеки держави, а і стабільності розвитку економіки України у період післявоєнної відбудови.

Висновки. В результаті дослідження практичних домінантів забезпечення митної безпеки України в умовах посилення зовнішньоекономічних ризиків, було констатовано біполярну парадоксальність: з одного боку митні інституції повинні забезпечувати виконання покладеної на них фіскальної та правоохоронної функції із забезпечення митних перевірок, а з іншого – реалізовувати на практиці митну політику, що сприяє розвитку міжнародної торгівлі та захисту національного виробника, що значним чином залежить від ефективності виконання контрольної та сервісної функцій митниці.

В умовах невиконання планових показників митних надходжень внаслідок дії різного роду зовнішніх та внутрішніх факторів як економічного, так політичного, адміністративного та іншого характеру існує ризик додаткового тиску на сумлінних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з боку митних органів, що сприяє зниженню економічної активності, погіршенню бізнес-клімату в державі, що своєю чергою призводить до відтоку капіталу. Тому, очевидно, що необхідно удосконалювати роботу ДМС України в напрямку підвищення ефективності контрольної роботи та переорієнтації на пошук потенційних джерел митних платежів у сфері незаконного імпорту.

Внаслідок аналізу факторів впливу на рівень митної безпеки України в умовах міждержавних торговельних суперечок, військово-політичних конфліктів та воєнного стану в Україні було резюмовано, що в сучасних тенденціях практика організації митних процедур у контексті забезпечення ЗЕД в Україні передбачає сукупність заходів із контролю і оформлення товарів, послуг чи інших об'єктів, що перетинають митний кор-

дон України, а також порядок сплати відповідних зборів і податків до бюджету. Військова агресія РФ значно вплинула на зміну організації роботи структурних підрозділів ДМС України, що вимагало внесення відповідних змін у нормативно-правові документи і законодавчу базу України.

Проте, проблематика організації митних процедур під час воєнного стану навіть за умов вже реалізованих кроків не втрачає

своєї актуальності. Реформування організації роботи митної справи, впорядкування реалізації митних процедур є тими пріоритетними завданнями в період воєнного часу та післявоєнної відбудови України. Саме за обставин критичного положення доцільною є мобілізація усього наявного потенціалу та використання його не лише задля подолання актуальних проблем, а і як бази для відновлення соціально-економічних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-17. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 188-р від 26.02.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 20. С. 20. Ст. 1068.
3. Про застосування заборони ввезення товарів з російської федерації: Постанова Кабінету Міністрів України № 426 від 09.04.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. С. 256. Ст. 1785.
4. Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 330 від 20.03.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26. С. 75. Ст. 1417.
5. Висновок про результати аналізу річного звіту про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік». *Рахункова палата України*. URL: https://rp.gov.ua/uploadfiles/Activity/Collegium/2021/7-1_2021/Vysn_7-1_2021.pdf
6. Додало В. О. Економічна злочинність та її вплив на економічну безпеку держави. Київ : АІПС «НТИ-ЦА» МВС України, 2020, 25 с.
7. Докучаєв О. М., Заков В. М. Економічна безпека України у контексті участі у Світовій організації торгівлі. *Громадська безпека, законність та правопорядок у III тисячолітті* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 червня 2020 р.). Київ : Вид-во. ін-ту МВС України, 2021, Ч. 1. С. 114–121.
8. Левко М. М. Системний підхід до визначення ролі та місця митної безпеки у забезпеченні економічної безпеки держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.2. С. 95–103.
9. Несторишен І. В., Бережнюк І. Г., Брендас А. І. Система управління митними ризиками в контексті спрощення митних процедур. *Modern Economics*. 2020. № 22 (2020). С. 59–63.

REFERENCES:

1. Mytnyi kodeks Ukrainy vid 13 bereznia 2012 roku № 4495-17 [Customs Code of Ukraine]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (accessed October, 26, 2022).
2. Pro tymchasove zakryttia deiakykh punktiv propusku cherez derzhavnyi kordon ta punktiv kontroliu: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 188-r vid 26.02.2022 [On the temporary closure of some checkpoints across the state border and checkpoints]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, no. 20. p. 20, a. 1068.
3. Pro zastosuvannia zaborony vvezennia tovariv z rosiiskoi federatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 426 vid 09.04.2022 [On the application of the ban on the import of goods from the russian federation]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, no. 33, p. 256, a. 1785.
4. Deiaki pytannia zdiisnennia mytnoho kontroliu ta mytnoho oformlennia tovariv, zokrema transportnykh zasobiv, v umovakh voiennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 330 vid 20.03.2022 [Some issues of customs control and customs clearance of goods, in particular vehicles, under martial law conditions]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, no. 26, p. 75, a. 1417.
5. Vysnovok pro rezultaty analizu richnoho zvituv pro vykonannia Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2020 rik» [Conclusion on the results of the analysis of the annual report on the implementation of the Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2020"]. *Rakhunkova palata Ukrainy*. Available at: https://rp.gov.ua/uploadfiles/Activity/Collegium/2021/7-1_2021/Vysn_7-1_2021.pdf. (accessed October, 26, 2022).
6. Dodalo V.O. (2020) Ekonomichna zlochynnist ta yii vplyv na ekonomichnu bezpeku derzhavy [Economic crime and its impact on the economic security of the state]. Kyiv: AIPS «NTI-TsA» MVS Ukrainy, 25 p.

7. Dokuchaiev O. M., Zakov V. M. (2021) Ekonomichna bezpeka Ukrainy u konteksti uchasti u Svitovii orhanizatsii torhivli [Economic security of Ukraine in the context of participation in the World Trade Organization]. *Hromadska bezpeka, zakonnist ta pravoporiadok u III tysiacholitti*: zb. mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kyiv: Vyd-vo. in-tu MVS Ukrainy, vol. 1, pp. 114–121.

8. Levko M. M. (2016) Systemnyi pidkhid do vyznachennia roli ta mistsia mytnoi bezpeky u zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky derzhavy [A systematic approach to determining the role and place of customs security in ensuring the economic security of the state]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, no. 26.2, pp. 95–103.

9. Nestoryshen I. V., Berezhniuk I. H., Brendak A. I. (2020) Systema upravlinnia mytnymy ryzykamy v konteksti sproshchennia mytnykh protsedur [Customs risk management system in the context of simplification of customs procedures]. *Modern Economics*, vol. 22, pp. 59–63.